

УДК 316.52

ПОЛЯРИЗАЦІЯ СТОЛИЦІ І ПРОВІНЦІЇ ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНА

Пелін Олександр Володимирович,
Бартєнєва Ольга Віталіївна,
м.Ужгород

У статті аналізується процес поляризації провінції і столиці епохи постмодерна. Встановлено, що в період переходу від традиційних соціальних структур до мережевого суспільства, класична поляризація провінції і столиці втрачає свою актуальність. Нові моделі взаємин провінціалів з жителями столиці демонструють радикальну трансформацію соціального простору і часу.

Ключові слова: провінція, столиця, міф, соціальна структура, соціальний ресурс, соціальна мережа.

Постановка проблеми. Процес глобалізації сучасного миру, перетворившись на один з актуальних предметів міждисциплінарних наукових досліджень, не став зрозумілішим і прогнозованим. Зростання наукового знання про процеси глобалізації значно випереджає накопичення знань про його окремі аспекти. До важливого аспекту глобалізації відноситься явище провінції і провінціального життя. Провінція як цілісний регіональний феномен протистоїть процесу глобалізації і обкреслює перспективи її розвитку. Протистояння провінції процесам глобалізації опрідмечено через взаємовідношення провінції і столиці. Урбанізація постіндустріальної епохи загрожує взаємини провінціалів і жителів столиці на новому, малодослідженому рівні. Взаємини провінціалів з жителями столиці активно впливають на організацію соціального простору і часу. У новому просторово-часовому континуумі столиці та провінції набувають нових якостей, їх взаємодія розвивається відповідно

до принципово нових моделей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У соціологічній науці накопичений значний теоретичний матеріал, що стосується досліджень урбанізації як соціального процесу. Тема міста і індустріальної урбанізації постійно звучала в праці класиків європейської і американської соціології Огюста Конта, Г.Спенсера, Еміля Дюркгейма, Ф.Тьонфіса, Альфреда Тойнбі, Макса Вебера. Серед сучасних дослідників постіндустріальної урбанізації можна відмітити Самуеля Гантінгтона, Зигмунта Баумана, Девіда Харві, Мануеля Кастельса, Саскію Сассен. Безпосередньо темою взаємин провінціалів з жителями столиці розробляється українськими дослідниками: В.І.Ковальовим, І.М.Варзаром, А.М.Круглашовим, М.Ю.Простаковим, В.П.Фісановим, С.Е.Покровської і іншими. У їх роботах провінціална реальність розглядається в її співвіднесенні з повсякденним і буденним життям, провінціалний і столичний менталітет в їх єдності і боротьбі спільних ілюзій [1].

В процесі дослідження урбанізації не структурований спільний пізнавальний простір, що включає різні, але взаємозв'язані проблемні ситуації, актуальні питання, вирішення яких виступає важливою умовою при виявленні сутнісних особливостей цього феномену. Таким чином, при значній кількості робіт, широті і різноманітності тим, охоплених дослідниками міста і урбанізації, важко говорити про наявність чітких теоретичних концепцій, що розглядають урбанізацію як глобальний соціальний процес сучасності.

Мета статті – визначити особливості поляризації глобального міста і провінції епохи постмодерна; довести неоднозначність стосунків між центром і периферією. Цільова спрямованість дослідження конкретизувалася в наступних завданнях: розглянути новітні поняття глобального міста і провінції сучасних дослідників – Д.Харві, М.Кастельса, С.Сассен; визначити рівень поляризації позицій киян і ужгородців щодо провінції та провінційного життя, загрози глобальній провінціальності та провінціалізації столиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. З другої половини ХХ століття починається постіндустріальний період урбанізації. Процеси урбанізації набувають інтенсивного, а потім глобального характеру, який визначається не лише промисловим розвитком, а й науково-технічною революцією. Ці процеси сприяли не лише позитивному розвитку людини та суспільства, а й спричинили значну кількість соціальних, економічних та моральних проблем. Видатний сучасний дослідник процесів постіндустріальної урбанізації Девід Харві вважає, що місто – це найвище досягнення людства, воно втілює знання високого рівня на виключно складному, потужному та величому фізичному ландшафті та об'єднує суспільні сили, здатні створити дивовижні соціотехнічні та політичні інновації [2]. Проте це також і центр злиденності та занедбаності, глибокого незадоволення, гострих суспільних і політичних конфліктів. Це таємне, недосліджене місце, сповнене хвилювань та неспокою, свободи, можливостей і відчуження, пристрастей і стриманості, космополітизму та виключної вузькості поглядів, насилля, інновацій та протестів.

За думкою Мануеля Кастельса, глобальна або «інформаційна» економіка залежить насамперед від здатності регіонів або народів генерувати, обробляти і ефективно використовувати інформацію, засновану на знаннях. Вона є глобальною тому, що «...основні види економічної діяльності, такі, як виробництво, споживання і циркуляція товарів і послуг, а також їх складові (капітал, праця, сировина, управління, інформація, технологія, ринки) організовуються в глобальному масштабі, безпосередньо або з використанням розгалуженої мережі, що зв'язує економічних агентів. І нарешті, інформаційна тому, що в нових історичних умовах досягнення певного рівня продуктивності і існування конкуренції можливе лише усередині глобальної взаємозв'язаної мережі» [4, с.81]. Умови глобалізації створюють нового суб'єкта, якому притаманна фрагментарна ідентичність, прив'язаність до локальних історико-культурних обставин. Це – суб'єкт епохи постмодерну, сутністю якого є брак часу для культурної орієнтації та скептико-цинічний погляд на оточуючий його світ.

Скепсис і недобіра людини епохи постмодерна до «метарозповіді» зовсім по-іншому ставить питання її адаптації у глобальному просторі. Існування суб'єкту постмодерна відбувається в просторі потоків не прив'язаного до фізичного простору. Мешканці великого міста перебуваючи в одному великому просторі можуть знаходитись в різному просторі потоків «бути поза темою». Саме у таку епоху формується потреба у постіндустріальному центрі нового типу або «глобального міста». Цей термін, що з'явився у 90-х роках ХХ ст. у роботах професора соціології університету Чикаго Саськія Сассен (Saskia Sassen), означає постіндустріальний центр, максимально інтегрований в світову економіку і багато в чому такий, що черпає ресурси і можливості розвитку за рахунок або в результаті взаємодії в глобальних міських мережах [5]. З цього приводу Девід Харві вважає, що ідея «глобального міста» виникла десь в кінці 60-х – початку 70-х. ХХ ст. в працях Джона Фрідмана (John Freedman) і є аналогом фінансових столиць.

Формування глобального міста в умовах розмитості ідентичності, загострює питання поляризації столиці, як міста концентрації фінансових і соціальних капіталів із культурними маркерами регіонів – провінціями. Постмодернізм розкриває внутрішній механізм процесу містифікації суспільної свідомості, що відбувається під впливом ЗМІ, доводить ненадійність, недостовірність - "неістинність" "знання" про світ, який формується таким чином. І ця демістифікація "знання" приймає форму "за-

перечення онтологічних кордонів" (Дерріда), веде до того, що "розділова лінія" між світом і знанням більше не ясна [6, с.290]. Питання «кордонів» між провінцією і столицями вимагає перевірки емпіричними методами.

Основним методом експериментального дослідження ста опитування корінних мешканців Ужгороду, які обрали життя в Ужгороді («провінціалів») і корінних мешканців Ужгороду, які виїхали жити в столицю («мешканців столиці») з приводу умов і особливостей життя у провінції. Предметом дослідження стали відповіді на питання тесту незакінчених речень на розуміння і відчуття провінції, складений доцентом Ковальовим В.І. Тест незакінчених речень складає анкету із 40 питань. Він був розданий представникам вікової категорії від 23 до 28 років, що репрезентували 20 представників «провінціалів» і «мешканців столиці». обох груп. Методом обробки послуговував контент аналіз.

За результатами контент-аналізу 638 несинонімічних слів, отриманих у результаті опитування були складені таблиці найбільш часто вживаних слів. За підрахунком часто вживаних слів, можна зробити наступні висновки:

1. Провінціали набагато частіше використовують «НЕ» в контексті висловлювань: «не тяжіння до авангардного», «людина, що не заклопотана проблемами великих міст», «етнокультурне виховання, що не впливає на успіх в житті», «добре себе почуває допоки не виїде з провінції», «їм нічого не потрібно», «не буває затишного напруження», «не бажають побачити і відчуття більшого» і т.п.

2. Провінціали часто використовують терміни, що підкреслюють «обмеженість ресурсів», «низький темп життя», «відсутність», «залежність» «страх». Це дозволяє зробити припущення про негативську спрямованість провінційних цінностей, про орієнтацію на «недоступність» істинних цінностей, що знаходяться за межами провінції та визнання власної «недосточності».

3. У лексиконі мешканців столиці найбільш часто зустрічаються термін «ЯК», що фіксує процес уподібнення в наступному контексті: «як комплекс меншовартості», «як річка Уж - не стрімко», «сприймає її як курорт».

4. Мешканці столиці частіше вказують на «друзів» і «дітей» в контексті їх домінування в житті провінціалів, «брак визнання», «низьку якість провінційних товарів».

5. Столичні жителі частіше звертають увагу на якість життя, товарів і послуг: «достойна робота», «низька якість продукції, дизайну», «низький рівень обслуговування», «низька якість товару».

6. Важливе значення для провінціала є поняття темпу життя. Він визнає, що не готовий то швидкого, такого як в столиці: «надто швидкий темп життя», «жити в провінції добре – час летить повільніше; спокійно», «повільний темп», «повільність», «можливість все встигнути на протязі дня», «спокій», «мотононність», «; час біжить повільніше; темп життя і стресових ситуацій менше.»

7. Натомість столичний житель не готовий прийняти повільний темп життя: «брак активного життя», «в провінції можна не довго відпочивати», «у провінції довгий шлях досягнення мети, аніж у столиці», також визнають поняття «спокою» у провінції.

8. Провінціал визнає обмеженість: «думає рамками рідної провінції», «провінційне місто схоже на схоже на колесо яке вертиться навколо своєї осі», «обмеженість ресурсів», «провінційна людина - людина від якої мало що залежить».

9. Значне місце в житті провінціала, по частоті згадувань, займають сім'я, друзі, близькі люди, знайомі: «основні цінності», «легко вирішувати питання через купу знайомств».

10. На думку мешканця столиці провінціалам притаманна «відсталість» та «життя в своєму світі», «визнання науковцем себе унікальним».

11. Провінціал який виїхав у столицю частіше вживає поняття «цілеспрямований», «працьовитий», а про тих хто залишився – «не бажання кар'єрного росту, визнати що десь є життя краще».

Отже, за допомогою порівняння частоти вживання слів

мешканцями міста Ужгорода та столичними жителями, які переїхали у Київ із Ужгорода, з'ясовано:

- провінціали і мешканці столиці існують в різних темпоральностях. Але низький темп життя декларований провінціалами не має визначного впливу на феномен провінційності.

- провінціали частіше за мешканців столиці використовують терміни, що підкреслюють «обмеженість ресурсів», «відсутність», «залежність» «страх». Це дозволяє зробити припущення про негативську спрямованість провінційних цінностей, про орієнтацію на «недоступність» істинних цінностей, що знаходяться за межами провінції та визнання власної «недосточності».

- провінціал визнає обмеженість: «думає рамками рідної провінції», «провінційне місто схоже на колесо яке вертеться навколо своєї осі», «обмеженість ресурсів», «провінційна людина – людина від якої мало що залежить».

- продемонстрована відсутність перебування провінціала в постмодерністському просторі потоків та розмитість власної ідентичності.

Альтернативою негативній спрямованості провінційних цінностей є обмеженість ресурсів. «Низький темп життя» - декларований провінціалами не має визначного впливу на феномен провінційності. Головною альтернативою процесу уподібнення провінції з різними проявами життя є низька якість товарів. Брак визнання, велика кількість друзів і дітей не має визначного впливу на феномен провінційності.

Висновки:

Головна особливість поляризації глобального міста і провінції епохи постмодерну полягає у значних розбіжностях темпоральності глобального міста і провінції. Глобальна економіка нового типу, що склалася в останні два-три десятиліття, зобов'язана радикально трансформувати взаємовідношення провінціалів з жителями столиць. Проте, мережева організація суспільства, покликана інтегрувати всі його складові частини,

завдає нищівного удару по ідентичності.

Новий суб'єкт постмодерну може бути осмислений як калейдоскоп фрагментів ідентичності, що залежать від ситуації та локальних обставин. Існування суб'єкту постмодерну відбувається в просторі потоків, які не прив'язані до фізичного простору. Мешканці великого міста перебуваючи в одному великому просторі можуть знаходитись в різному просторі потоків «бути поза темою».

Випадіння «провінціалів» із динамічного життя символізує новий феномен епохи - життя «в часі поза часом». Процес виникнення в постмодернізмі «позачасового часу» доповнюється виникненням «глобального села», що утворюється завдяки миттєвій передачі інформації. Оцінка особливостей поляризації глобального міста і провінції можлива завдяки врахування «простору потоків» або розрізнення процесу трансформації не тільки у часі але й у соціальному просторі.

Для української соціології дослідження питання поляризації столиці і провінції є новою темою, що потребує емпіричних досліджень. Поки що робляться лише перші такі розвідки. Проте цей напрям є багатообіцяючим. Адже столичне життя становить інтерес не тільки саме по собі, а й у тому плані, що за моделями поведінки мешканців воно випереджає на кілька років інші міста країни.

Нове бачення взаємин провінціалів і жителів столиці дозволяє зрозуміти напрям соціальних трансформацій, адекватно декодувати сигнали сучасного суспільства. Здатність не випадати з темпоральності сучасною миросистемою, не опинитися в рамках «позачасового часу» сприятиме правильній передачі соціальною естафеті новому поколінню. Уявлення про нові моделі взаємин провінціалів і жителів столиці дозволить підвищити рівень адаптації в новому соціальному просторі потоків: капіталу, інформації, технологій, організаційної взаємодії, зображень, звуків і символів.

Література та джерела

1. Актуальні проблеми сучасної провінціології / Збірник тез і матеріалів науково-практичних конференцій – семінарів за 2006-2009 рр. – Одеса: ТЕС, 2009 – 140 с.
2. Харви Д. Городской опыт [Електронний ресурс] / Дэвид Харви; Перевод В.В. Вагина; Режим доступа: <http://www.urban-club.ru/?p=105>
3. Харви Д. Неолиберальная урбанизация [Електронний ресурс] / Дэвид Харви: Лекция рамках программы «Русские Чтения», 25 мая 2007 г. – Режим доступа: <http://www.inop.ru/reading/page140/>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Мануэль Кастельс. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.miemp.ru/plan/text/inform/Kastel.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
5. Сассен С. Глобальные города: постиндустриальные производственные площадки / Саския Сассен // Прогнозис. – № 4. – 2005. – С.49-54
6. Деррида Ж. Письмо и различие / Ж.Деррида. – СПб., 2000. – 130 с..
7. Бауман З. Индивидуализированное общество / З.Бауман; пер. с англ., под ред. В.Л.Иноземцева. – М.: Логос, 2002. – 390 с.

В статье анализируется процесс поляризации провинции и столицы эпохи постмодерна. Установлено, что в период перехода от традиционных социальных структур к сетевому обществу, классическая поляризация провинции и столицы теряет свою актуальность. Новые модели взаимоотношений провинциалов с жителями столицы демонстрируют радикальную трансформацию социального пространства и времени.

Ключевые слова: провинция, столица, миф, социальная структура, социальный ресурс, социальная сеть.

In the article is analyzed about process of polarization of province and the capital of epoch of postmodern. It is set that in the period of transition from traditional social structures to network society, classic polarization of province and the capital loses the actuality. The new models of mutual relations of provincials with the habitants of the capital demonstrate radical transformation of social space and time.

Keywords: province, the capital, myth, social structure, social resource, social network.